Oinoanda: Diogenes'in Şehrindeki Araştırmalar[1]

Martin BACHMANN[2]

Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü M. Bachmann'ın aziz hatırasına saygı ile sunar.

Anahtar Kelimeler: Lykia'da Oinoanda, Yüzey araştırma projesi, Diogenes yazıtı, Epigrafi, Yapı incelemesi.

Bu makalede, Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün 2007-2013 yılları arasında Oinoanda'da yürüttüğü yüzey araştırma projesi hakkında bir özet verilmektedir. Araştırmaların merkezinde, henüz 19. yüzyılda keşfedilmiş olan, Oinoanda'lı Diogenes'in tanınmış, anıtsal felsefi yazıtı bulunmaktadır. Kapsamlı bir yaklaşım tarzıyla, Diogenes'e ait ünlü yazıtın formuna ve içeriğine yeni bir ışık tutulmuştur. Bilinen 200 yazıt parçasına ek olarak yeni metin içerikli 100 adet yeni buluntu ele alınmıştır. Oinoanda'nın ve kent topografyasının en önemli yapılarının güncel dokümantasyonu, Diogenes Stoası'nın ve kentsel çevresinin varsayımsal rekonstrüksiyonuna ilk kez izin vermiştir. Bu şekilde, yazıt ile kamusal alanın bağlamsal ilişkisi örnek teşkil edecek şekilde incelenmiştir. Oinoanda etrafındaki bölgeler ve bu bölgelerdeki su temini de yüzey araştırma projesine dahil edilmiştir. Böylece en önemli kentsel gelişim evreleri, kentsel çevre bağlamında aydınlatılabilecektir. Temessos Minor olarak da adlandırılan küçük yerleşim yeri Kemerarası da önemli bir rol oynamıştır. Sonuçta, Diogenes Yazıtı'nın korunmasında ciddi gayretlere girişilmiştir. Proje çerçevesinde önemli bir aşama, içinde hırsızlık ve hava koşullarından korunan parçaların bulunduğu bir depo yapısının ayağa kaldırılması olmuştur.

Keywords: Oinoanda in Lycia, Archaeological survey project, Diogenes inscription, Epigraphy, Building research.

This paper presents a summary of the Oinoanda Survey Project, conducted by the German Archaeological Institute between 2007 and 2013. The well-known monumental and philosophical inscription of Diogenes of Oinoanda, discovered back in 19th century, is in the centre of the research. With the help of a comprehensive research, a hundred of new textual findings were added to the known two hundred pieces. The permissions for the up-to-date documentation of the important structures of the city topography and the hypothetical reconstruction of the Stoa of Diogenes and its surroundings could have been taken for the first time. With the help of this, the contextual relation between the inscription and the public space was studied. The areas around Oinoanda and the water supply in this neighbouring areas was also added to the survey project. Thus, the important stages of the urban development will be able to be understood within the urban environment. Kemerarası, the small settlement called as Temennos Minor, has also played an important role in this development. Another important stage of the project was the reconstruction of a storage building, where pieces were protected against theft and weather conditions.

[1] Hakeme Gönderilme Tarihi: 01.03.2016; Kabul Tarihi: 21.03.2016

[2] Martin BACHMANN. DAI İstanbul, Gümüşsuyu.

Giriş

Son yıllarda gerçekleştirilen yoğun araştırmalar sayesinde, Anadolu'nun arkeoloji haritası, büyük ölçüde değişmiştir. Büyük, antik merkezlerin yanı sıra çok sayıda küçük yerlerin varlığı, artık daha da belirginleşmektedir. Bu yerler, antik coğrafya tablosunu, daha da doldurmakta ve aynı zamanda tarihsel gelişim modeli ile ilgili önceki fikirlerin değişmesini zorunlu kılmaktadır; çünkü kültürel gelişim dinamiğinin, daima büyük kentler olmadığı görünmektedir. Bilakis, gelişimin, daha çok merkez dışında sürdüğü dönemler de vardır. Dağlık Lykia'nın küçük kenti Oinoanda, bu yerlerden biri gibi görünmektedir (Fig. 1).

Napoli Körfezi'ndeki antik kent Herculaneum'dan bildiğiniz felsefî metin, Oinoanda'da da bulunmuştur. Herculaneum'daki felsefî metin papirüs üzerindedir; fakat Oinoanda'daki ise taş üzerine işlenmiştir. Yazıt, MS 2. yüzyıl'da yaşamış Diogenes adlı, epikürist bir filozof tarafından, stoanın arka duvarına yazdırılmıştır. Stoadaki bu yazıt, adeta bir taş yayın idi. Oinoandalı Diogenes, Sinoplu adaşı ile karıştırılmamalıdır. Sinoplu Diogenes'in hem yaşadığı dönem, hem de ait olduğu felsefe okulu farklıdır.

Diogenes yazıtta, kendi düşüncelerinin nedenini şöyle açıklamaktadır : "Çağdaşlarımın halini gördüğümde, yaşam tarzlarından yakınarak, ömürlerini boşa harcadıkları için gözyaşı dökmüş ve aralarında ehlî olanların onlara yardım etmesini, akıllı birinin görevi olarak kabul etmiştim" (Smith 1993: 367). Yazıtın girişi olan bu bölüm, geç 19. yy'dan bu yana disiplinin uğraştığı bir bilmecedir. Söz konusu yazıt, Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün 2007 ile 2013 yılları arasında Oinoanda'da gerçekleştirdiği yüzey araştırmasına neden teşkil etmektedir. Bu projede mimarlık tarihi, epigrafi, arkeoloji ve jeodezi gibi disiplinler özel bir şekilde bir araya getirilmiştir.

Topografya ve Araştırma Tarihi

Oinoanda, Fethiye'nin 90 km kadar kuzeydoğusunda, Kabalitis'te yer alır (Fig. 2).

Kabalitis, Lykia ile Kibyratis arasındaki antik bölgede bulunmaktadır. Hellenistik Dönem'de Kibyra, Bouboun ve Balboura (Coulton 2012: 63) ile kent birliği oluşturan Oinoanda, ilk olarak MÖ 1. yy'da Roma eyaleti olan Lykia'ya bağlanır (Coulton 1982: 117-118).

Oinoanda'ya, yeni kent planı yardımıyla kısaca bakalım (Fig. 3): Yerleşim, kent alanının dışında kalan akropolisin güneyindeki bir dar boğaz üzerinde yer alır. Akropolis, güneyden Seki Ovası'na doğru uzanmaktadır. Güneyde, iyi durumda korunagelmiş olan Hellenistik Dönem surları bulunur. Fakat Oinoanda'daki yapıların büyük bölümü Roma Dönemi'ne aittir. Bunlardan biri batıdaki agoradır ve doğudaki, Esplanade adlı Hellenistik agoranın yerini almıştır. Stoalar, hamamlar, tiyatro ve diğer birçok yapı Roma Dönemi'nde inşa edilir. Geç Antik Dönem'de ise kent, yeni bir savunma duvarı ile küçültülür. Orta Bizans Evresi'nde terk edilen Oinoanda'da, Bizans Dönemi'ne ait toplam dört kilise kalıntısı saptanmıştır.

Oinoanda 1841 yılında, Richard Hoskyn öncülüğünde bir İngiliz araştırma grubu tarafından keşfedilmiş ve tanımlanmıştır. Bir yıl sonra Thomas Spratt tarafından hazırlanan plan, 1847'de yayımlanmıştır. Planda dikkati çeken, Türkçe yer adı Uluca'nın fonetik değişimidir. Kent yapısı ve topografya ise şaşılacak derecede kesinlik içermektedir. Söz konusu plana, Oinoanda'nın en önemli yapıları da aktarılmış ve sınıflandırılmıştır (Smith 1993: 63).

Uzunca bir süre sonra, Oinoanda'da epigrafik araştırmalar başlamıştır. İlk incelemeler, Fransız Maurice Holleaux ve Pierre Paris tarafından yapılmıştır ve 1884 kışında, Diogenes yazıtının ilk beş fragmanını keşfetmişlerdir. Kentin merkezî alanına "Esplanade" ismi de onlar tarafından verilmiştir. Daha sonra Georges Cousin, buraya yaptığı sayısız ziyaretlerinin ardından, 1892'de 64 yazıt fragmanını *editio princeps* [orijinal yayım] yayımlamıştır.

1895 yılında, Avusturyalı bir araştırma grubu Rudolf Heberdey ve Ernst Kalinka ile birlikte Oinoanda'yı ziyaret eder. 1897 yılında yayımladıkları ve 24 yeni fragman içeren Diogenes yazıtının yeni baskısı, yöntem ve yorum bakımından temel eser niteliği kazanmış ve sonraki araştırmacılar için ana başvuru kaynağı olmuştur.

Daha sonraki yıllarda, Diogenes yazıtı ile ilgili araştırmaların büyük bölümü masa üzerinde gerçekleştirilmiştir. Mevcut 88 adet yazıt fragmanı sayısı sabit kalmıştır. Diogenes yazıtı, genç bir İngiliz epigraf olan Martin Ferguson Smith'in 1968 yılında ilgisini çekmiş ve araştırmacı, Oinoanda ziyareti sırasında 38 yeni yazıt fragmanı keşfetmiştir. Bu vesileyle Ankara'daki İngiliz Arkeoloji Enstitüsü, 1974'ten itibaren Oinoanda'da yüzey araştırmalarına başlamıştır (Hall 1976: 195-197). Yeni bir vaziyet planı oluşturulmuş ve kentteki birçok yapıda ayrı ayrı incelemeler sürdürülmüştür. 1983 yılına dek, aralarında birçok küçük parçanın da bulunduğu 86 adet yeni yazıt fragmanı bulunmuştur (Smith 1993: 72).

Yeni fragmanların sayıca çokluğu nedeniyle Martin Ferguson Smith, yazıtı yeniden yayımlar. Bu arada, felsefî metnin yeniden biraraya getirilmesi üzerinde çalışır. Bunun için Herculaneum'da bulunmuş olan epikürist felsefe metni ile karşılaştırır. Buna göre yazıtın en alt bölümü, ahlak felsefesini içermektedir. Bunun üzerinde fizik ve doğa öğretileri yer alır. Bunların üzerinde çeşitli metinler ve Diogenes'in mektupları bulunmaktadır. En üst bölümünde ise yaşlılık üzerine görüşler yer alır. Bu bölüm, metnin geri kalanından bir aralık ile ayrılmıştır. Smith, yazıt bloğunun 60 m uzunluğunda ve 3.65 m yüksekliğinde olduğunu tahmin eder (Smith 1993: 76-83).

1983 yılında, İngiliz araştırmacı grubu, Oinoanda'ya birkaç kilometre uzaklıktaki Kınık Köyü'nde beklenmedik bir biçimde, Diogenes yazıtına ait diğer fragmanlara rastlamıştır. Söz konusu fragmanlar, bir çeşme ile kapı eşiğinde devşirme olarak kullanılmıştır. Bu bulgu ile, Diogenes yazıtının tüm parçalarının maalesef dağın üzerinde kalmadığı kesinleşmiştir (Smith 1993: 73-74). Diogenes yazıtının yanı sıra, Oinoanda'da felsefî olmayan önemli yazıtlar da bulunmuştur. Bu yazıtlar, epigrafi cenneti olarak antik kentin ününü arttırmıştır. Bunlar içerisinde özellikle Lycinnia Flavilla'nın genealojisi (Hall – Coulton – Milner 1996, 111-114) ve Demostheneia adlı yazıt öne çıkmaktadır. Bu önemli şenlik yazıtı Michael Wörrle tarafından yayımlanmıştır (Wörrle 1988: 1-3).

1997 yılı, Diogenes araştırmaları için belirleyici bir dönüm noktasıdır. İlk olarak, Martin Ferguson Smith ve Fethiye Müzesi idaresinde Oinoanda'da küçük bir kazı yürütülmüştür. Oldukça başarılı geçen bu kazı ile, Esplanade'daki, Geç Antik Dönem'e ait bir sütunlu galerinin kaidesinin büyük bir bölümünün, Diogenes yazıtının fragmanlarından oluştuğu ortaya çıkmıştır (Hammerstaedt – Smith 2014: 21-22).

Amaçlar ve Yöntemler

2007 yılında başlayan araştırma projesinin koşullarında Diogenes'in kenti ve yazıtı ile ilgili araştırmaları biraraya getirmek, önem taşımaktaydı. İngilizler'in yüzey araştırması sırasında, kente ve yapılarına dair önemli sonuçlar elde edilmişti; fakat söz konusu çalışmalar, epigrafik incelemelerle aynı konsepte oturtulmamıştı. Yeni projenin hedefi, Oinoanda'nın zengin epigrafik ve kültür malzemesini biraraya getirmekti (Bachmann 2009: 151-152). Bu çalışmalara kent çevresi de dahil edilecekti. Bu nedenle arkeoloji, jeomatik, mimarlık tarihi araştırmaları, filoloji ve epigrafi gibi disiplinler bu projede biraraya gelmiştir (Bachmann 2012: 12).

Söz konusu disiplinlerin kesişme noktasında, yöntembilim özel bir önem kazanmaktadır. Epigrafinin geleneksel belgeleme yöntemi yazıt mulajıdır. Bu yöntemde, nemlendirilmiş özel bir kağıt, sağlam bir fırça yardımıyla yazıt yüzeyine oturtulur. Kuruduktan sonra, kağıdın alınmasıyla mükemmel bir kopyası çıkarılmış olur. Yazıt kopyası, orijinaline göre genellikle daha okunabilirdir, zira farklı ışık ortamında incelenmesi mümkündür.

Bu tür belgeleme yönteminin dezavantajları da vardır. Her bir mulaj sadece tek seferliktir. Diogenes yazıtının durumunda ise problem oldukça belirgindir. Yazıtın en büyük koleksiyonu Martin Ferguson Smith arşivinde, Foula'da yer almaktadır. Foula, Shetland Adaları'nın en küçüğüdür ve Oinoanda'dan oldukça uzakta, araştırma için neredeyse ulaşılmazdır. Yazıt mulajının diğer bir dezavantajı ise, yazıt yüzeyi ile sınırlı olmasıdır. Yazıt bloğunun diğer yüzeyleri belgelenmemektedir. Bu dezavantajlar, 3 boyutlu bir tarama yöntemini denemeye vesile olmuştur (Bachmann 2009: 154-155).

Diogenes araştırmasının diğer bir sorunu, buluntuların alanda dağılmış olmasıydı. Her araştırmacı, geçen 130 yıl içinde kendi tanım, sistem ve haritasını kullanmıştı. 19. yy'da keşfedilen 88 yazıt fragmanının hemen hemen dörtte biri, günümüzde artık bulunamaz durumdadır. Jeolojik düzenleme sistemi sayesinde, fragmanların bulunması ve envanterlenmesi sistemli hale getirilmiştir. Ayrıca proje, koruma durumunun iyileştirilmesini de amaçlamıştır. Mevcut tehlikeler, eski eser kaçakçılığı, yoğun bitki örtüsü, olumsuz iklim koşulları ve yazıt fragmanlarının parçalanmasıdır (Fig. 4).

Söz konusu etkenler, projenin yönünü belirlemiştir. Araştırmanın odak noktası olan Diogenes yazıtına, gerek fragmanların belgelenme, değerlendirme ve konservasyonu, gerekse yazıtı barındıran arazi ve kent çevresi üzerinden ulaşmış bulunuyoruz. Bu konuda, Oinoanda'nın sosyo-ekonomik durumu da rol oynamaktadır. Fakat sadece yapılar ve kent dokusu değil, antik topografya da eksiksiz bir şekilde belgelenmiştir. Proje boyunca

çalışmada izlenen tüm adımlarda, yeni teknik yöntemler önemliydi. Bu projeye, Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün idaresinde, Hacettepe Üniversitesi, Köln Üniversitesi, Kalsruhe Teknik ve Ekonomi Yüksekokulu (University of Applied Sciences) ile Kiel Üniversitesi katılmıştır (Bachmann 2012: 12).

Martin Ferguson Smith, Diogenes araştırmasının epigrafi alanında, en deneyimli temsilcisidir ve Köln Üniversitesi'nden Jürgen Hammerstaedt, bu konudaki en önemli baş aktördür. Smith'in yazıt, metin içeriği ve Oinoanda ile ilgili zengin bilgisi büyük bir şanstır. Jürgen Hammerstaedt de epikürist metin alanında önemli bir uzmandır.

Diogenes Yazıtı

Çalışmanın ilk adımı, tüm buluntu yerlerinin GPS ile belirlenmesi ve alansal haritalanmasından oluşmuştur. GPS, noktaların arazide kesin olarak tanınmasına yardım etmektedir. Aynı zamanda, aşağıya doğru önemi artan yazıt fragmanlarının arazide dağılımını gösteren modeline bir zemin teşkil eder.

Bir sonraki belgeleme aşaması, fragmanların buluntu yerinde lazer taramasıdır. Işık geçirmez bir çadırda, fragmanların her bir tarafı özenli bir biçimde taranmıştır. Yazıt olan yüzeyler için yüksek çözünürlü bir lazer, diğer yüzeyler için ise el tarayıcısı kullanılmıştır.

Sonuç, fragmanın bütününün üç boyutlu modelidir ve pdf dosyası olarak erişime açıktır (Fig. 5). Model, sanal ortamda ayarlanabilir. Daha iyi okunabilmesi için simule edilmiş ışık şeritleri, kullanım dışı bırakılabilir.

Altı yıllık proje süresince, yoğun arazi taraması sayesinde, bilinen 200 fragmana, 100 adet yenisi eklenmiştir (Bachmann 2013: 219). Çoğunluğu küçük parçalardan oluşan yeni buluntuların arasında önemli yazıt metni içeren bloklar da mevcuttur. Yeni buluntulardan birinde Diogenes, bir cümlesinde Platon'u eleştirmektedir. Diogenes, dünyanın başlangıcına inananın sonuna da inanması gerektiğini düşünmektedir. Diğer bir metinde ise şimşek, gökgürültüsü ya da deprem gibi doğal olayların tanrının işareti olduğundan şüphelendiğini ifade etmektedir. Diogenes, bu tür olayların tanrılar için yeknesak olduğunu düşünmektedir.

Yazıt fragmanlarının oldukça kötü korunma durumuna yukarıda değinilmişti. Buna çare aramak için, 2010 yılında hırsızlığa karşı emniyetli küçük bir çelik buluntu deposu tasarlanmıştır. Depoda yeni buluntuların yanı sıra, bilinen yazıt fragmanlarının büyük bölümünün de saklanması planlanmıştır. Diogenes yazıtının çoğu fragmanı Esplanade'de bulunduğundan, depo yeri olarak burası seçilmiştir (Bachmann 2011: 201-202).

12 tondan fazla yapı malzemesi, yük hayvanları ile dik tepeye nakledilmek zorundaydı. 200 kg ağırlığındaki giriş kapısı ise iki kuvvetli işçi tarafından tepeye çıkartılmıştır. 2010 yılının Temmuz ayında ise, depo inşası başlamıştır.

Deponun ağır rafları, aynı zamanda deponun taşıyıcısı niteliğindedir. Raflar, Bergama'da bir tornacı tarafından hazırlanmış ve tepede monte edilmiştir. Yapının dış dokusunu 5 mm kalınlığındaki çelik levhalar oluşturur. Cephe, çatı ve zemindeki tüm açıklıklara

kaynak yapılmıştır. Küçük çaplı olmakla beraber, zor ve masraflı bir proje olan depo inşasının gerçekleşmesi, ancak uluslararası bağışlar sayesinde mümkün olmuştur. Projeye destek veren kurumların ismi, deponun çelik dış duvarına kazınmıştır (Fig. 6).

Çalışmaların en zor yanı, ağırlığı 500 kg'a kadar varan yazıt fragmanlarının kaldırılmasıydı. Çalışmalar üç ayaklı bir kaldıraç ve bir taşıyıcı dışında, sadece insan gücü ile yürütülmüştür. Yazıt fragmanları kaldırılırken, her bir yüzeyi tarayıcı ile belgelenmiştir.

Çalışmaların sonuna kadar, 180 yazıt fragmanının depoya taşınmasıyla Diogenes Yazıtı'nın yarısından fazlası emniyetli bir biçimde korunmaya alınmıştır (Bachmann 2013: 223). Aynı zamanda, üç boyutlu belgeleme sayesinde, yazıtlara erişim dünyanın her yerinden mümkündür.

Konservasyon çalışmalarının yanı sıra, epigrafik çalışmalarda Diogenes yazıtının gerçeğe uygun rekonstrüksiyonu, ilk kez üç boyutlu model sayesinde anlaşılabilmektedir. Bu model aynı zamanda, epigrafiyi mimarlık tarihi araştırmalarıyla doğrudan uyumlu kılmak için bir araç niteliğindedir. Konuyla ilgili çalışmalar henüz tamamlanmamıştır; fakat yazıtın ilk pasajı birleştirilmiştir. Söz konusu pasaj, 5 m uzunluğundaki, fizik ile ilgili bölümdür.

Yazıtın baş kısmının görünümü model üzerinden anlaşılmaktadır (Fig. 7). Eksik kısımlar nötr düzeylerle doldurulmuştur; böylece yazıt bloğunun yapısı ortaya çıkmıştır. Yazıt bloğunun yapısı böylelikle belirginleşmiştir. Fakat elimizde, duvarın ve sütunlu galerinin tümünün asıl görünümüyle ilgili ipuçları henüz yoktur. Başlangıçta, yazıt buluntularının nerede yoğunlaştığı üzerinde durulmuştur. Fragmanların dağılım sıklığını belirten plan, Kınık'a götürülen parçalara rağmen, Diogenes yazıtına ait parçaların Esplanade'de yoğunlaştığını göstermektedir (Fig. 8). Buluntu verileri plan üzerinde, göreceli bir dağılım sıklığına dönüştürüldüğünde, Esplanade'de daha kesin bir görünüm oluşmaktadır (Fig. 9). Yazıt buluntularının büyük bölümü güney stoa ve "büyük duvar"ın etrafında yoğunlaşmıştır. Diogenes fragmanları, Geç Antik Dönem savunma duvarında, üçüncü kez kullanılmış olmalıdır. Bundan önce olasılıkla başka bir yapıya entegre edilmişlerdir.

Yazıtın büyük bölümü, güney stoada ve Geç Antik Dönem yapılarında kullanılmıştır. Diogenes yazıtının bulunduğu stoa olasılıkla MS 4. yy'da tahrip olmuştur. Diogenes stoası, olasılıkla Geç Antik Dönem güney stoasının Roma Dönemi öncüsüdür.

Mimari Araştırmalar

Yukarıdaki varsayımları izlemek ve ayrıca Esplanade'nin şehircilik gelişimini ortaya çıkarmak amacıyla, geniş kapsamlı mimari araştırmalar yürütülmüştür. Birçok yerin lazer taraması, mimari araştırmalara zemin oluşturmuştur. Taranan alanlar Esplanade ve çevresi, kentin ana kilisesi, erken dönem hamamı ve kent merkezindeki kayalık tepedir. Söz konusu tepe Martin Ferguson Smith'e atfen Martin's Hill olarak adlandırılmıştır (Bachmann 2010: 190-192).

Esplanade'nin eski halini saptayabilmek amacıyla, birkaç yerinde jeofizik araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalar sırasında, heykel kaideleri ve şeref anıtlarına ait izler ortaya

çıkmıştır (Bachmann 2010: 191). Esplanade'nin lazer tarama ve jeofizik sonuçlarına dayanarak her bir taşın elle çizildiği bir planı yapılmıştır (Fig. 10). Plan, moloz yığınları ve devrilmiş olan tüm yapı öğelerini de içermektedir. Burada soldan sağa görülen, tapınak planlı bir heroon, kuzey stoa ve stoanın doğu kenarı ve buradaki olası bouleuterion, Geç Antik Dönem güney stoası, geç dönem savunma duvarı ve Roma Dönemi agorasının bağlantısıdır.

Buna ek olarak, tüm yapı öğeleri büyük ölçekte çizilmiş ve böylelikle her bir yapının üç boyutlu modeli için zemin oluşturulmuştur. Korunan mimari parçalara göre rekonstrüksiyonu yapılan güney stoa İon düzenindedir. Mimari öğeleri ve 1997 yılındaki kazı sonuçları, yapının tek katlı bir Roma Dönemi sütunlu galerisi olduğunu ortaya çıkarmıştır (Fig. 11).

Yaklaşık 60 m uzunluğundaki bu galeri, arka duvarında büyük olasılıkla Diogenes yazıtını taşımaktaydı. Galerinin rekonstrüksiyonu, bu varsayıma dayanmaktadır. Fakat söz konusu rekonstrüksiyonu test etmek için, Diogenes yazıtının parçalarıyla ilgili araştırmalara devam etmek gerekmektedir. Bu konu ise ancak bir kazı ile kesinlik kazanabilir.

Diogenes yazıtı, nasıl bir şehircilik ortamında benimsenmişti? Güney ve kuzey stoa, batıya doğru genişleyen büyük bir agorayı meydana getiriyordu. Agora, olasılıkla, MS 2. yy ortasına kadar kentin merkeziydi ve bu nedenle kesin olarak söylenebilir ki, yazıt kentsel algı içinde yer almaktaydı.

Yazıtın daha sonraki kaderini de şehircilik belirler. Kent merkezi, MS 3. yy'da batıya taşınır (Brandt – Kolb 2005: 41). Kuzey stoanın bir katı kaldırılır; güney stoanın yerini ise, sütunlu caddeyi andıran ve devşirme malzemeyle inşa edilmiş olan uzunca bir portiko alır. Erken Hıristiyanlık Dönemi kentinde yazıtlı stoa olasılıkla belirli bir nedenden dolayı iptal edilmiştir.

Her iki stoanın yanı sıra, Esplanade'nin kuzeybatı köşesinde yer alan bir yapı, yer düzenlemesi bakımından büyük bir öneme sahiptir. Pseudoperipteros planlı ve dor düzenindeki bu önemli yapı, kentin en erken yapılarından biridir (Fig. 12). Bu yapı bir tapınak değildir. Plan ve iç düzenlemesi, yapının heroon olduğunu göstermektedir.

Esplanade'nin etrafındaki yapılar, epigrafik açıdan elbette ki ilgi uyandırmaktadır. Vespasian Dönemi'nde inşa edilmiş olan hamam, Oinoanda'nın kentsel gelişimi için özel bir öneme sahiptir. Hamam ve aynı dönemde inşa edilen su kemeri ile, Oinoanda Romalılaşmış, dolayısıyla, kentin Hellenistik Dönem'i sona ermiştir. Frigidarium, tepidarium ve caldariumdan oluşan hamam, bu basit planıyla Lykia'daki hamam şemasına uymaktadır (Fig. 13). Çevre duvarının, geleneksel polygonal duvar örgüsünde inşa edilmiş olması dikkat çekicidir.

Kayalık bir tepe olan Martin's Hill, Esplanade ile doğrudan ilintilidir. Tepenin doğal biçimi, kayaya oyulu mekanlar ve düzleştirilmiş yüzeyler nedeniyle oldukça değişmiştir. Martin's Hill'in en yüksek tepesindeki yapay düzlükte, olasılıkla İon düzeninde küçük bir tapınak mezar bulunmaktaydı. Mezar yapısının rekonstrüksiyonu, yapının farklı bölümlerine ait mevcut mimari öğeleriyle yapılmıştır. Konum itibariyle önemli bir noktada inşa edilmiş bu yapı, kentin her yerinden görülüyor olmalıydı. Tapınağın önünde, büyük bir

lahit ve ostothekin oturtulduğu yerler mevcuttu (Fig. 14). Lahit ve ostotheke ait parçalar devrilmiş durumda bulunmuştur.

Tepenin alt yamacındaki kilise, Oinoanda'nın Bizans Dönemi için büyük önem taşır (Coulton 1983: 14-16). Buradaki yıkıntılar arasında, kilise yapımında devşirme olarak kullanılmış olan, kuzey stoanın sütunları ağırlıktadır. Bu nedenle kilisenin, önceki araştırmalarda, bir agora bazilikası olduğu tahmin edilmekteydi. Yoğun çalışmalar sayesinde, kilisenin yapısı saptanabilmiştir. Çalışmalar sırasında, sütunların orijinal halde özenle inşa edildiği fakat kilise çevre duvarının özensiz bir işçilik gösterdiği gözlenmiştir.

Kentin tam güneyinde ve Esplanadeye uzak mesafede, Oinoanda'nın en önemli yapısı olan, Hellenistik Dönem sur duvarı yer alır. Sur, Anadolu'daki en önemli polyorketik anıtlarından biridir (Fig. 15). Yaklaşık olarak 60 m uzunluğunda ve iyi durumda korunagelmiş olan bölümünde, beş köşeli ve yuvarlak bir kule bulunmaktadır. Kuleye ait tüm blokların tek tek çizimi yapılmıştır (Bachmann 2012a: 197-199). Polygonal kulenin dış yüzünde, olasılıkla sonradan yazılmış ve oldukça aşınmış durumda yazılar saptanmıştır (Fig. 16). Yazılara, duvara oyulmuş küçük sunaklar ve kandil için nişler eşlik etmektedir (Bachmann 2008: 155). Görünüşe göre Hellenistik Dönem duvarı, Roma Dönemi'nde kutsal bir öneme sahipti. Yazılar içerisinde, büyük tanrılardan birine yapılan ithaflar dikkat çekicidir. Bunlar, MS 2. yy'daki tek tanrıcılığın belirtileridir. Bu yapının da lazer taraması yapılmıştır. Duvar yüzeylerinin detaylı modeli sayesinde, rölöve için iyi bir zemin oluşmuştur. Sur duvarının her iki cephesine ait rölövede birkaç önemli saptama yapılmıştır (Bachmann 2013: 221). Dış duvar, özenli kesme taş işçiliğe sahip olup, temsilî bir niteliktedir. Surun kente bakan iç yüzü ise daha çok el işçiliği gerektiren fakat daha ekonomik olan polygonal örgüye sahiptir. Surlardaki yürüme yeri, mazgal ve diğer detaylar, bütünüyle Hellenistik savunma sistemine uymaktadır. Surun güneydoğusunda geniş ve tonozlu bir girişin kalıntıları tespit edilmiştir. Burası Oinoanda'nın Antik Dönem şehir kapısıdır.

Kentsel Gelişim

Bu başlık altında, kentsel organizasyon ve gelişime dair bir özet amaçlanmıştır. Şehir surları, bu konuda önemli bir rol oynamaktadır. Birkaç ipucu, Hellenistik Dönem'de kapalı bir savunma sistemi olmadığına işaret etmektedir. Belki de temsiliyet, işlevsellikten çok daha önemliydi. Oinoanda'nın yeni kent planında (Fig. 3), kentsel gelişim evreleri göz önünde bulundurulmuştur. İlk gelişim evresi, kentin kurulduğu Hellenistik Dönem ile başlar ve MS 1. yy'daki romanizasyonun başlangıcına kadar devam eder. Bu evreye ait yapılar, plan üzerinde gri renkle gösterilmiştir. Planda, kentsel alanın doğuya doğru büyük ölçüde genişlediği belirgindir. Geniş alana yayılmış olan nekropoller de bu evreye aittir.

Plan üzerinde Roma evresi kırmızı renkle gösterilmiştir. Bu evrede kent merkezi batıya kaymış ve burada bir agora inşa edilmiştir. Kent alanının kuzey ve güneyinde de ana akslarda inşaat faaliyetleri söz konusudur.

Geç Antik ve Erken Bizans evreleri sarı renklidir. Yapısal faaliyetler, kentin MS 4. yy'da bir refah dönemi yaşadığını gösterir. Bu dönemde, erken yapılar yıkılmıştır. Olasılıkla Erken Bizans döneminde yapılan yeni bir savunma duvarı, kenti belirgin biçimde küçültmüştür. Kentin en son sığınma yeri, olasılıkla güneybatıdaki bir iç kaledir. Orta Bizans Dönemi'nde Oinoanda terkedilmiştir.

Kentsel gelişim, kent çevresi ile daha iyi anlaşılmaktadır. Akropolisin eteğindeki Kemerarası yerleşimi, civar yerleşimler arasında ilk sırada gelmektedir. Geç Antik ve Bizans evresi yerleşim izleri taşıyan Kemerarası, Oinoanda'nın yerini almış olabilir. Kemerarası'nın kuzeyinde bulunan, Severuslar Dönemi'ne ait ve Suriye tipi kemerli tapınak, kent dışında yer almaktaydı. Akropolis ve kent ile aynı aks üzerinde konumlandığına göre, Oinoanda için büyük bir öneme sahip olmalıydı.

Kuzeydeki Kemerarası yerleşimi, Oinoanda'nın sonunu simgelediği gibi, güneydeki sukemeri de kentin yükselme devrini belirtmektedir. Kayda değer bu konstrüksiyon, taştan basınçlı borulardan oluşmaktadır. Delikkemer adlı benzer bir su kemeri, Patara'da bulunmaktadır (Coulton – Stenton 1986: 15-59). Sukemerlerinin her ikisi de Vespasian Dönemi'ne aittir. Su şebekesinin güzergâhı, Oinoanda'nın 4 km güneyindeki su kaynağına kadar izlenebilmektedir. Su şebekesine birçok yapı ve kontrol kuleleri eşlik etmektedir ve bu durum, su şebekesinin önemini göstermektedir.

Sonuç

Diogenes kentindeki araştırmalar, arkeolojik kazılar yapılmaksızın yürütülmüştür. Burada, kazı yapılmadan da, yoğun bir kent araştırmasının mümkün olduğu gösterilmiştir. Oinoanda, aynı zamanda el değmemiş oluşuyla da özel bir ören yeridir (Fig. 17). Türkiye'de bu tür ören yerleri gittikçe azalmaktadır ancak bu tür yerleri gelecek nesiller ve araştırmalar için korumak, görevimiz olmalıdır. Arkeolojik araştırmalar da buna dahil edilmelidir. Bu araştırmalar, Diogenes fragmanlarında yürütüldüğü gibi virtüel gerçekleştirilebilir. Bu tür araştırmaların potansiyeli şimdilerde henüz deneme aşamalarındadır. Diogenes yazıtı hakkında daha birçok keşif ve sürprizler beklenmektedir.

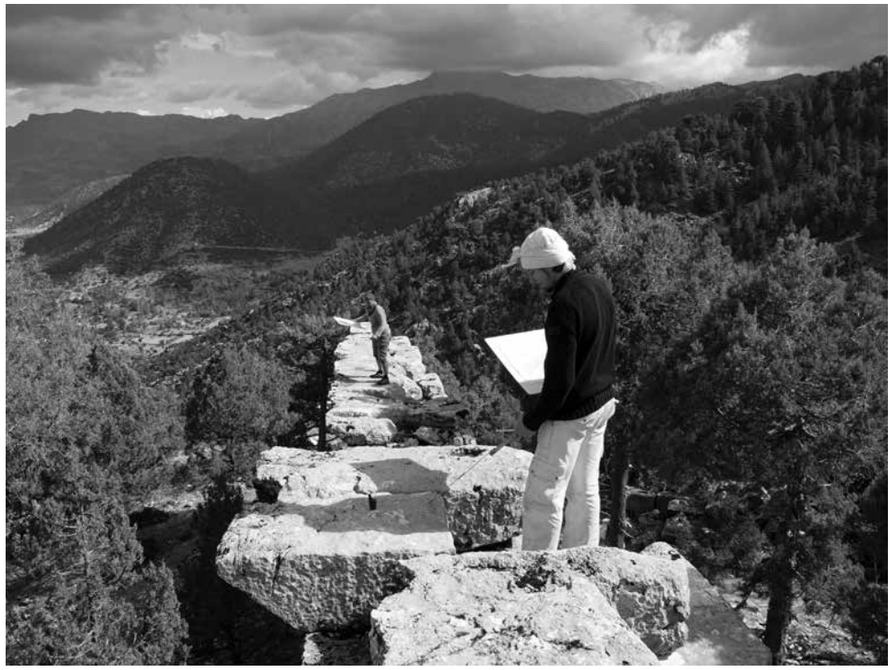

Fig. 1: *Oinoanda şehrinden bir manzara; doğuda Seki Ovası ve yukarı Ksanthos Vadisi. Ön planda, Hellenistik şehir surlarının kalıntıları ile duvar kenarındaki yürüme alanının kalıntıları görülmektedir (Martin Bachmann).*

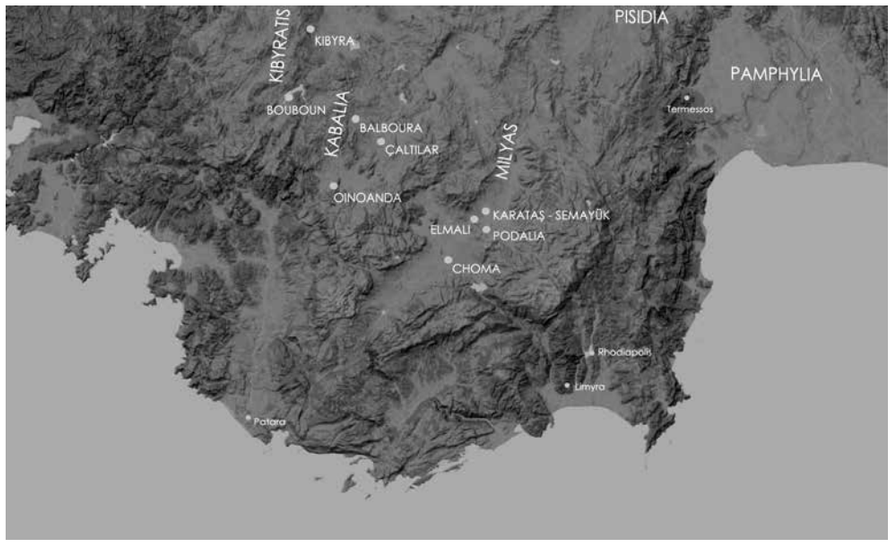

Fig. 2: *Oinoanda ve antik bölgeleri gösteren Lykia haritası (Çizen: Burcu Akan, DAI).*

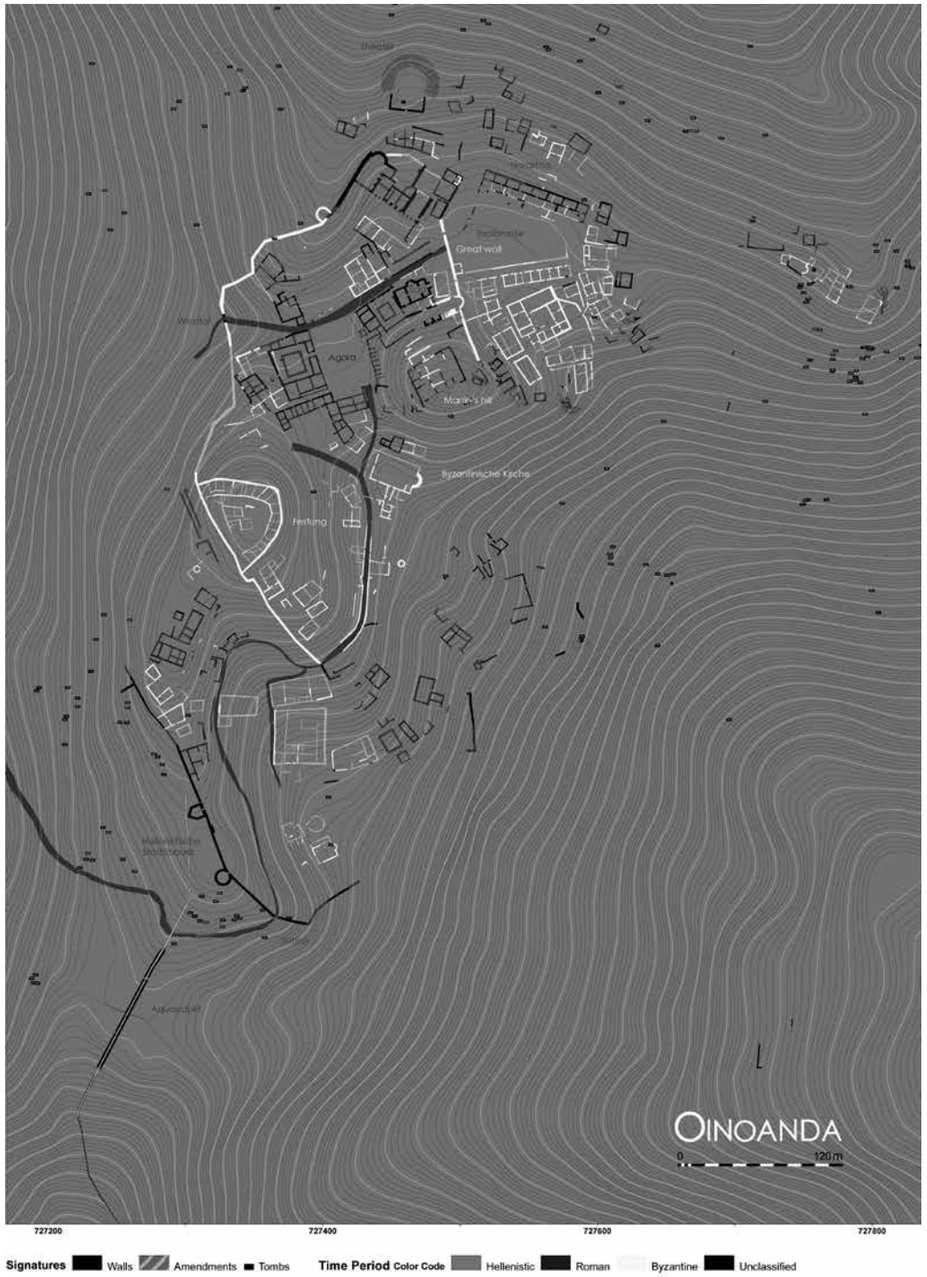

Fig. 3: *Harita, Oinoanda kentinin tarihi gelişiminin üç ana aşamasını göstermektedir (gri = Hellenistik Dönem, kırmızı = Roma Dönemi, sarı = Geç Antik-Bizans Dönemi) (Çizen: Konrad Berner).*

Fig. 4: *Olumsuz iklim koşullarında kalan yazıt fragmanlarından bir örnek (Martin Bachmann).*

Fig. 5:
Fragmanların üç boyutlu modellerinden bir örnek (Konrad Berner).

Fig. 6: *Depo binası ve projeye destek verenlerin isimlerinin bulunduğu dış duvar (Martin Bachmann).*

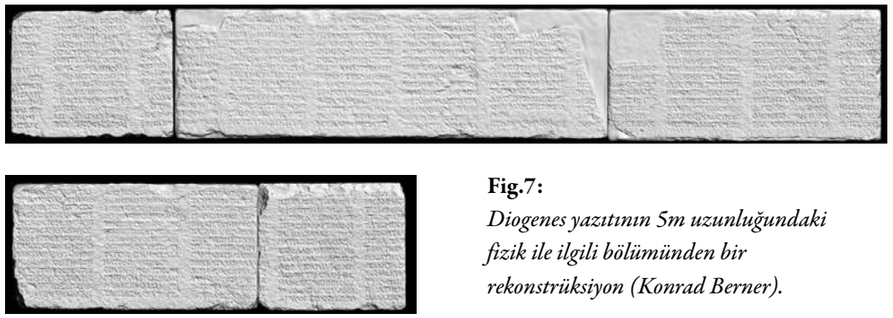

Fig.7:
Diogenes yazıtının 5m uzunluğundaki fizik ile ilgili bölümünden bir rekonstrüksiyon (Konrad Berner).

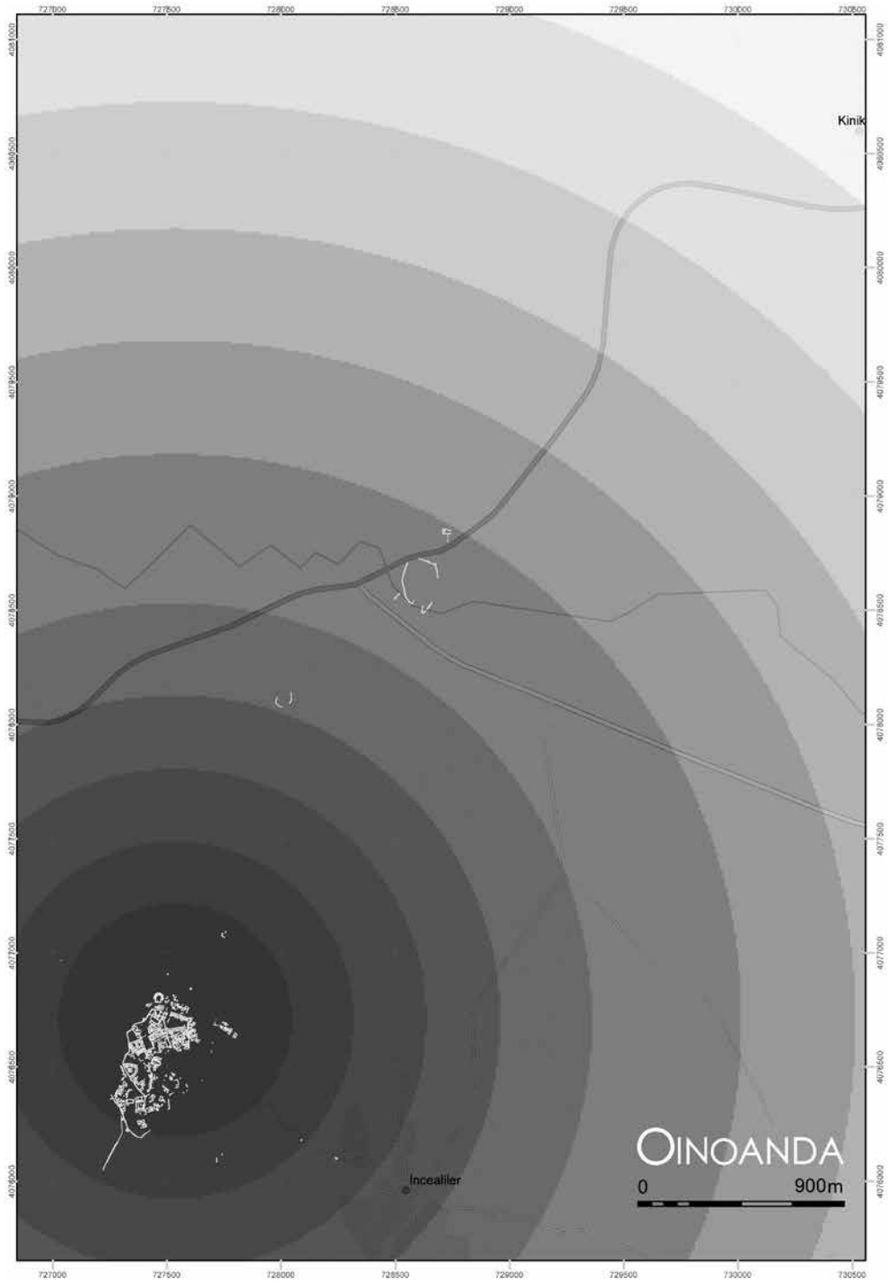

Fig. 8: *Diogenes fragmanlarının dağılım sıklığını gösteren plan (Konrad Berner).*

Fig. 9: *Göreceli dağılım sıklığını gösteren plan (Konrad Berner).*

Fig. 10: *Esplanade'nin planı (Ulrike Herrmann).*

Fig. 11: *Diogenes yazıtının muhtemelen üstünde bulunduğu stoanın rekonstrüksiyonu (Nikolaus Koch)*

Fig. 12: *Oinoanda'da bulunan Geç Hellenistik Dönem'den kalma, iki katlı kuzey stoa (sağda) ile tapınak benzeri pseudo-peripteral yapının varsayımsal rekonstrüksiyonu (Nikolaus Koch).*

Fig. 13: *Vespasianus Dönemi hamam kompleksinin nokta bulutu modeli (Ertan Ilter).*

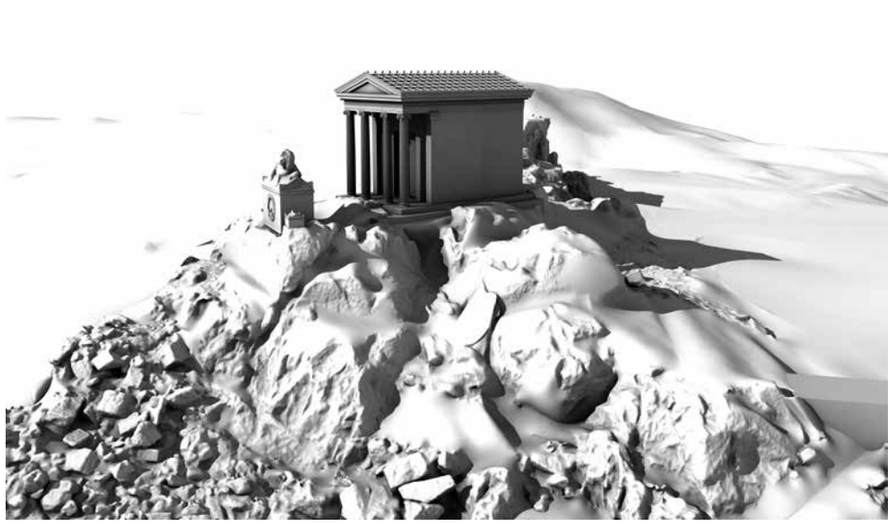

Fig. 14: *Martin's Hill'deki mezar yapısının İon düzeninde bir rekonstrüksiyonu (Nikolaus Koch).*

Fig. 15: *Kuzey taraftan şehir tarafına bakan, Oinoanda'daki Hellenistik kent surundan günümüze ulaşan kısım (Martin Bachmann).*

Fig. 16: *Yazıtlar ve kandil girintileri ile birlikte çokgen burcun köşesi (Martin Bachmann).*

Fig. 17: *Güneyden Oinoanda kent alanının görünüşü. Ön planda, su kemeri kalıntıları ve arka planda akropol (Martin Bachmann).*

Kaynakça

Bachmann, M.

2009 "Oinoanda Arazi Çalışmaları 2008. Fieldwork at Oinoanda in 2008", *Anmed 2009-7:* 150-157.

2010 "Oinoanda Arazi Çalışmaları 2009. Fieldwork at Oinoanda in 2009", *Anmed 2010-8:* 189-194.

2011 "Oinoanda Arazi Çalışmaları 2010. Report on Campaign at Oinoanda in 2010", *Anmed 2011-9:* 200-208.

2012 "Neue Forschungen in Oinoanda" *Forschungen in Limyra* Band 6: 9-24.

2012a "Oinoanda Araştırmaları 2011. Report on Campaign at Oinoanda in 2011", *Anmed 2012-10:* 195-203.

2013 "Oinoanda 2012. Report on the 2012 Campaign at Oinoanda", *Anmed 2013-11:* 218-223.

Brandt, H. – Kolb, F.

2005 *Lycia et Pamphylia. Eine römische Provinz im Südwesten Kleinasiens,* Mainz.

Coulton, J.J.

1982 "Termessians at Oinoanda", *Anatolian Studies* 32: 115-131.

1983 "The buildings of Oinoanda", *Proceedings of the Cambridge Philological Society* 209: 1-20.

Coulton, J. J. – Stenton, E.

1986 "Oinoanda. The Water Supply and Aqueduct", *Anatolian Studies* 36: 15-59.

Hall, A. S.

1976 "The Oenoanda survey 1974-76", *Anatolian Studies* 26: 191-197.

Hall, A. S – Coulton, J.J. – Milner, N.

1996 "The mausoleum of Licinnia Flavilla and Flavianus Diogenes of Oinoanda: epigraphy and architecture", *Anatolian Studies* 46: 111-144.

Hammerstaedt, J. – Smith, M.F.

2014 *The Epicurean Inscription of Diogenes of Oinoanda. Ten Years of New Discoveries and Research,* Bonn.

Smith, M. F.

1993 *Diogenes of Oinoanda. The Epicurean Inscription*, Naples.

Wörrle, M.

1988 *Stadt und Fest im kaiserzeitlichen Kleinasien: Studien zu einer agonistischen Stiftung aus Oinoanda*, München.